

<https://doi.org/10.37919/0201-419X.2021.95.10>

УДК [81`271:82-6]:811.161.2

ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ МОВИ В ЕПІСТОЛЯРІЇ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО ТА БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ЧЕРЕМСЬКА

Ольга Степанівна,

доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри
українознавства і мовної підготовки
іноземних громадян,
Харківський національний еконо-
мічний університет імені Семена
Кузнеця;
просп. Науки, 9-А, м. Харків, 61166;
e-mail: olha.cheremska@hneu.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3360-8421>

Olha

CHEREMSKA,

Doctor of Philological Sciences, Full
Professor, Head of the Department
of Ukrainian Studies and Language
Preparation of Foreign Citizens,
S. Kuznets Kharkiv National
Economic University;
9-A Prospect of Science, Kharkiv
61166, Ukraine;
e-mail: olha.cheremska@hneu.net

Статтю присвячено аналізу еволюції мовознавчих поглядів А. Кримського у процесі наукової комунікації з Б. Грінченком, П. Житецьким, І. Франком (1891–1908). Схарактеризовано проблематику лінгвістичних дискусій кінця XIX – початку XX ст., учасниками яких були вчені Галичини та Правобережної України; з'ясовано ставлення науковців до пуризму, прочищення мови та мовотворення; відзначено наукову цінність висловлених мовознавцями на сторінках епістолярної спадщини лінгвістичних ідей щодо вживання окремих слів і граматичних форм, а також шляхів розвитку української літературної мови. Окреслено їхні погляди щодо формування єдиного варіанта літературної мови на основі мововжитку Наддніпрянщини. Схарактеризовано прагнення лінгвістів сприяти уніфікації норм української мови шляхом творення граматик та лексикографічних праць.

Ключові слова: Агатангел Кримський, Борис Грінченко, епістолярій, пуризм, словник, українське мовотворення.

Постать А. Кримського височіє на українському духовно-му материкові та спонукає до осмислення його багатогранної спадщини: письменник, перекладач, учений філолог, «один з найвидатніших лінгвістів світу, найкращий знавець санскриту

та арабських і інших східних мов з їх діалектами, як і мов західних народів» [Онацький 1960 VI: 765]. Однією з царин багатогранної діяльності мовознавця була україністика, що стала об'єктом наукового осмислення впродовж усього свідомого життя. Збірник Матеріалів ювілейної сесії «А.Ю. Кримський – україніст і орієнталіст» (1974) до 100-річчя з дня народження акцентує увагу на напрямках та аспектах української філології у працях Ученого. Його лінгвістичний доробок у галузях історичної фонетики, орфографії, ономастики, лексикографії, діалектології, лінгвістичної історіографії проаналізовано в дослідженнях І. Білодіда, С. Головащука, М. Жовтобрюха, А. Москаленка, А. Непокупного, В. Німчука, В. Русанівського, П. Тимошенка, К. Цілуйка.

Цінними для нас видаються погляди вченого, висловлені в багатьох листах чималої епістолярної спадщини, із якої постає зворушлива історія національно-патріотичних шукань, формування ідейних переконань і відточування мовних смаків. Щонайбільше А. Кримський переймався такими проблемами у спілкуванні з Б. Грінченком, П. Житецьким, Ф. Коршем, І. Франком, В. Гнатюком, М. Павликом та ін. Сторінки його епістолярію не лише розкривають нові грані творчості, а й увиразнюють суперечливі моменти лінгвістичних пошуків у період становлення єдиної літературної мови (наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.), з'ясування шляхів її «збагачення» та «прочищення» в доробку вченого та його сучасників.

Чи не найбагатшим змістовно й фактологічно є листування А. Кримського з Б. Грінченком, яке тривало впродовж сімнадцяти років (1891–1908) та стало для обох письменників живою джерелом ширості й відвертості, наснагою до літературної творчості. Учений зізнається Борисові Грінченку: «Я дуже радий, що почав тоді трохи листуватися з І. Франком: в його листах блищала та жива течійка, од якої я вже був одзвичайся за рутенициною» [Епістолярна спадщина ... 2005: 101].

Як «добрий знавець та творець, за словами В. Чикаленка, української літературної мови», яку «виніс з народної гущі», приятель зі Слобожанщини прищеплював А. Кримському мовне чуття, вишколював поетичні смаки: «Тільки *недавнечко* прочитав Ваші вірші про Тарасове свято [Б. Грінченко має на увазі вірш А. Кримського «Тарасове свято на чужині»] (у цитатах замість авторських підкреслень подаємо напівжирний

курсив. – О. Ч.). Там є два куплети («Згадаєм...»), що під їм і найбільший поет не посоромився б підписатися. Але ж, любий земляче, – простіть мене, тільки не можу сказати: така мова не **прищепиться** до нашої літератури (ввиділась, свого, хвалу сердечну (сердешний по-укр. той, кого серцем жаліти треба = бідолашний: сердешна дитина – як забилась!), свому, клятьбу (зам. **присягання**, бо – **клясти = проклинати, а кля-тоба = прокльон, діждемся**)). Навіщо ж Ви умисне вмалюєте число своїх читачів. Більшій частині України рос. такі слова і наголоси негарні. А в **віршах** – хоч Ви що хочете кажіть – мова, форма **взагалі** єсть річчю такої само ваги, як і **зміст**. На те вони й **вірші!** Згадайте, як Пушкін, Гейне, Шіллер, Гете дбали про форму. (Г. Гейне: перше, що я дивлюсь у поета – се, чи подужав він форму. Гете, будши вже славетним поетом вчить прозодію etc.) [Там само: 72–73].

Звичайно, не всі зауваги Б. Грінченка на сьогодні є слухними: у сучасній українській літературній мові вживаємо й **сердечний** зі значеннями ‘Добрый, чулий (про людину та її вдачу). Вірний, відданий (про друга, дружину і т. ін.). Сповнений доброзичливості, душевності, чуйності; задушевний. Щирий, непідробний. Який зворушує, розчулює (про пісню, мелодію і т. ін.). Який зворушує, розчулює (про пісню, мелодію і т. ін.)’ і **сердешний** – ‘Який викликає співчуття; бідолашний’ [СУМ ІХ: 131 – 132].

Не з усіма заувагами письменника погоджувався й А. Кримський. Основними критеріями правильного слововжитку для нього завжди слугувала наявність того чи того слова в народній мові та художніх текстах майстрів слова, що засвідчують матеріали словникових статей «Російсько-українського словника» Української Академії наук за загальною редакцією А. Кримського. Відповідність традиціям українського мововжитку згаданого в заувагах Б. Грінченка слова «клятьба» мовознавець підтверджує етнографічним записом із рідної Звенигородщини: «Як я порушу цю клятьбу, то хай мені оберне назад в’язи (Звин.)» (РУС II (I): 274). Зафіксовано це значення і в інших лексикографічних працях. Так, у новому, третьому, виданні «Словника української мови» Б. Грінченка за редакцією С. Єфремова та А. Ніковського слово «клятьба» має чотири значення: 1) Проклятие. 2) Заклятие. 3) Клятва, зарок. 4) Заповедное завещание. Два останні – підтверджено цитатами із творів А. Кримського (СУМ 2017, III: 68).

Як засвідчує епістолярна спадщина вченого, зацікавленість проблемами походження, статусу та історії української літературної мови загалом органічно визрівала із його українофільських уподобань: *«Я став українофілом (казав я собі) через те, що дійсність мені довела українську окремість; я бороню самостійність української мови, бо вона таки справді самостійна»* [Епістолярна спадщина ... 2005: 104]. А зародилася вона під впливом П. Житецького ще в роки навчання в київській Колегії Павла Галагана [Василюк 2014 : 65].

Заглиблення в питання культури мови (А. Кримський уживає в цьому значенні терміни: «чистота мови», «прочищення мови», «пуризм») – одна із численних царин, до якої спонукали вченого літературна творчість, проблеми мововжитку в Галичині та на Правобережній Україні, а найбільше – кілька дискусій у колі українського письменства кінця XIX – початку XX ст., під час яких він виявляв велику лінгвістичну ерудицію, «знання численних мов, розуміння законів історичного поступу багатьох літературних мов. Допомогала в цьому і глибока обізнаність з діалектами української мови та нашим старим і новим письменством» [Тимошенко 1974: 61].

Як відомо, ініціатором першої загальноукраїнської полеміки став Б. Грінченко, стаття якого «Галицькі вірші», опублікована в газеті «Правда» за 1891 рік (№ 8, 9, 10) під псевдонімом Василь Чайченко, викликала відгуки І. Франка, М. Школиченка (М. Кононенко), І. Кокорудза, А. Кримського, І. Верхратського. Одне із найгостріш дискутованих питань стосувалося галицької чи наддніпрянської основ літературної мови [Чапленко 1970: 162–166; Русанівський 2002: 247–248, 265–266]. Найчастіше порушувалося питання мовотворення та «мовного пуризму». Стаття Б. Грінченка, на наш погляд, а також інші публіцистичні роздуми письменника, виявляли його виразно пуристичну позицію щодо шляхів розвитку української літературної мови і більш помірковану – А. Кримського. Цікавим виявився, однак, той факт, що окремі мовознавці (Ю. Шевельов, В. Чапленко) зараховували А. Кримського до пуристів, представників пуристичного напрямку в українському мовознавстві: «пуристи відкидали форми й конструкції, не притаманні розмовній мові без огляду на те, чи були вони запозичені недавно з російської мови, чи в старовину з грецької й латинської: активні дієприкметники, пасивні конструкції, віддієслівні іменники вважалися невластивими українській мові. Кримський заходив

так далеко, що навіть слово *зміст* у публікаціях ВУАН замінив на «*де що є*» [Шевельов 1987: 167]; «найбільший етнографіст в історії нашого культурного мовотворення» [Чапленко 1970: 346]. Сам же Агатангел Юхимович негативно ставився до пуристичних тенденцій у мові, що засвідчує епістолярний діалог письменників.

Так, Б. Грінченко докоряв А. Кримському не лише за його надто м'яку позицію щодо галицьких мовних впливів, а й через нібито підпадання під ці впливи, що може призвести до несприйняття у простого люду вживаних у його мовній практиці окремих зворотів: «*Ми повинні дбати не про самих укр. письменників, а й про звичайну публіку, помоскалену нашу інтелігенцію, а ця інтелігенція зрозуміє фразу «дбав про свою мову» і спиниться перед «опікувався своєю мовою» (беру у Вас перше, що згадалося). Пишучи по-галицькому, ми одбиваємо од себе цю просту публіку, а Ваші приклади все ж зостаються винятками. Нам треба боротися з галицьким впливом, бо він може зопсувати нашу мову і на довгий час одбити од нашої літератури звичайну публіку. Це, звісно, не значить, що треба сахатися всякого галицького слова, – навпаки: треба до нашого словаря доточити чого бракує, взявши в галичан; але свого не треба міняти на галицьке, а Ви се робите ще й інших штовхаєте се робити. Взагалі – **Ви чомусь не полюбляєте тих, кого Ви звете «пуристами»...***» [Епістолярна спадщина ... 2005: 56].

Слобожанин Б. Грінченко так пояснює своє ставлення до пуризму та народності в мові: ***Не можу сказати, щоб і я був прихильником такого пуризму, який, напр., виявляється в тому, щоб замість світило писати світище (!?) – навпаки: я цілковитий ворог йому. Але одно діло пуризм, а зовсім инша річ – держатися в своїй мові певних українських мовних форм. Коли я стріваю два синонімічні слова і про одно з їх певне знаю, що воно укр., а про друге вагаюсь сказати певне, то я завжди вживатиму перше слово, а другого – ні. От як матимемо ми словарі та граматики, дак тоді, не боячись споганити свою мову кацапізмом чи москалізмом, будемо вживати і багато з тих непевних слів, а поки – ні! Цілком неправдивим вважаю той принцип, що коли стрівається слово в нар. творові, то мусимо його вживати (у Вас: смотріти – осмотряти). Коли так, то я мав би право вживати слова «жолати»... Але хоча все це я й кажу, – все ж я ніколи і не подумав би повставати проти***

статті, що гудила б «пуристів» – хоч би й таких, що я їх за «пуристів» не вважаю, це було б уже зовсім нерозумно. Коли ж тепер я повстаю проти Вашої статті, то се тільки тим, що Ви свої напади на «пуристів» з'єднали з справою галицької мови – галиччан не треба було обороняти [Там само: 62–63].

Свою позицію А. Кримський обґрунтував прагненням використати все краще, що є в мові Галичини та Правобережжя задля духовного об'єднання українців: *«Ви помиляєтесь, гадаючи, що я закликаю всіх до «галицької» мови. В своїй статті я обороняв тільки Франка, а решту гудив, бо вони пишуть навіть не по-галицькому (не по-народньому). Але я знаходю, що до народньої галицької мови ми повинні бути терпимі, між иншим і через те, що мова Правобережної України не дуже-то одрізняється од неї. Ви кажете, що я сам вживаю галичанізмів, – насправду ж це зовсім не галичанізми, а подільські або волинські вирази та слова (я сам, бачте, хоч виріс у Київщині, але зроду волиняк і потім вчився на Волині, коли був гімназистом). А вже ж який-небудь вираз «опікувався своєю мовою» є навіть найчистіший київський. А в тім, я овсі й не почувую якоїсь особливої, сектярської прихильності до мови Подолії та Волині: звичайну публіку, за яку Ви згадуєте, я так само радю всім мати на оці; «пуристів» і очистителів мови я не долюбляю не стільки за те, що вони хтять викидати quasi-полонізми, а навпаки: за те, що вони ненавидять всяке слово, яке скидається на великоруське. Хоч мені й нелюбо вражати Вас згадкою за помилку небіжчика Зіньківського, але треба нагадати, що він, напр., викидав з української мови й «навпрямки», «трахнути», «мука», «сутки» і т. ин.» [Там само: 60].*

Варто зауважити, що то був для українського письменства складний період усвідомлення й пошуків того, яким шляхом повинна розвиватися українська мова, щоб стати єдиною для всього українського народу. У розділах «З літературної історії української мови», «Літературна мова Галичини XIX віку», «Взаїмовідносини обох літературних мов: наддністрянської і наддніпрянської» вчений, зробивши історичний екскурс про українську мову Галичини і Наддніпрянщини, взаємовпливи наддніпрянські та галицькі, услід за Б. Грінченком, стверджує: через те, що наддніпрянська Україна не прийме «штучного галичанства», оскільки вона його не розуміє, доведеться галичанам прийняти літературну мову російської України,

засновану на принципі близькості до народної мови» [Шахматов 1922: 121].

Окремі мовні звороти, лексичні та термінологічні одиниці, що перебували на етапі внормування і сьогодні не сприймаються. Так, у листі до вченого Б. Грінченко намагається спростувати несправедливі, на його думку, закиди І. Франка: «**Фр. вважає мене за пуриста, звісно, і наводить приклади, що я навіть кую слова. Візьмемо хоч один його приклад: мовний мотлох. Слово «мотлох» – (хлам) цілком народне, а в літературі його міг би Ф. знайти хоч у Куліша (До св. 1862, 219). Слово «мова» має в нас два значіння: а) «речь», «разговоръ» (так у Шевч. «Кобз.» с. 78 та б) «языкъ» (Метлинського: Уже наша мова конає). Відповідано цьому і приложник, якщо істніє, то мусить мати два значіння: а) «разговорчивый» та б) языковий (галицьке слово, що против його, мабуть, на Ф-ву думку, і виявив свій пуризм)** [Епістолярна спадщина ... 2005: 63].

Щодо слововживань *мовний* і *язиковий* А. Кримський висловлював іншу позицію, наводячи свої обґрунтування: «**Ваші міркування про це слово зовсім несправедливі: ми не сміємо надавати йому значіння «относящихся к языку», бо тоді вийдуть чудні каламбури: адже ж «мовний» іменно в значінню «говіркий» або краще «одаренный способностью говорить» є слово, занадто звіснеє правобережному селянинові, щоб він міг розуміти його ще якомось инакше. Опроче, я нізащо в світі не згоджуюся з Вашим правилом, що коли суцник має два значіння, то й витворений од його приложник теж мусить мати два. Адже ж приложники можуть витворюватись не через один, а через багато суфіксів. <...> **Якби, що Ви од мова образували слова мововий, то воно було б ще ясне; коли ж така форма вийшла б дуже негармонічна! Тим-то візьмімо спокійнісінько форму язиковий і не біймося, що можна буде переплутати цеє з тим язиком, що в роті. Всі народи в світі добре почувають близьке отношенне слова людського до цієї червоної лопатки, бо навіть німці, що мають вираз Sprache, надають часом таке саме значіння і слову Zunge і в англічан топче приймає значінне language. Другим разом, коли матиму більше часу, я Вам розкажу <...> через що я ворог «прочищення» мови**» [Там само: 66–67].**

А. Кримський у діалозі з Б. Грінченком висловлює свої міркування щодо вживання окремих слів: *А Ви (не сердьтесь тільки) трошки схитрували з моїми доказами. Я «ту» в «Слові*

о Полку Із.» вказував не на те, щоб рекомендувати «Слово» jako підручник до вивчення живої української мови; я «Словом» доводив лиш, що «ту» не є форма польська; а коли вона сміє існувати, то сміє через те, що вона живе **в устах народу**, а не через те, що трапляється в «Слові». – Або знов (NB – вживатиму російської термінології): я писав, що «несовершенный вид глагола» «клячати» може українець **зрозуміти**, бо навіть у Лівобережній Україні він чує: «поклякли колоски» (Гребінка), «заклякла земля»; «поклякли» – це є вид «несовершенный» того самого глагола, а «заклякла» – більше-менче нагадує своїм значінням слово «клячати». А Ви написали, буцім я дозволю брати чужі слова, якщо корінь їх – український! Та ще є й другі приклади несправедливості Вашої супроти мене» [Там само: 112].

Засвідчуємо в епістолярії А. Кримського і міркування щодо внормування граматичних форм: «Треба згодитися з добродієм В. Гнатюком, що не слід нам цуратися нашої інфінітивної форми на **-ти**. <...> Адже всі ми добре тямимо, що це й повинна бути наша нормальна літературна форма, а інфінітивна форма на **-ть**, то тільки паралельна, побічна. Не раз, задля ясности стилю, треба писати неодмінно **-ти**, а не **-ть**...» [Там само: 410].

Вирішення проблем культури мови А. Кримський убачав у створенні спільними силами Галичини та Наддніпрянини лексикографічних праць, спертих на «аутентичні джерела», які могли б стати дороговказом у правильному слововживанні. Так, у листі до І. Франка від 13 жовтня 1991 р. учений закликає: «**дуже-дуже нам треба науково зложеного словаря російсько-українського**. Нема чого й розводитись, яку велику вагу, який великий вплив мав би цей словар. Тільки ж біда, що робота це колосальна, одній людині з нею впоратися важко, бо тут треба було б довгих років праці; тим часом такий словар вже давно страшно потрібний, і немає українця, котрий би не відчував недостачі його. І от мені прийшла гадка, але я вельми незвісна людина, щоб вона мала вплив на других: задля ініціатора треба бути таким славним письменцем, такою повагою, як, напр., Ви. Якщо цю гадку оголосите Ви, то можна бути певним, що щось вийде. Чому б не зложити нам такий словник гуртом? <...> Може б, Ви захтіли оголосити в «Зорі» та в «Народі» (коли можна, то й у «Буков.» чи деінде), що запрохуєте всіх патріотів до складання словаря?» [Кримський 1973 V, кн. 1: 33].

І. Франко, давши згоду оголосити план складання такого словника, усе ж зазначав: *«Взагалі робота над словарем, по-моєму, може і повинна бути тільки ділом одного-двох спеціалістів; запрягати до такої роботи гурт молодежі, палкої, котра бажає живого діла, а щонайменше живих думок, – се значило би по короткім часі розігнати її і від того діла, і від цілого українофільства, котре, мовляв, у таку важку пору не вміло для молодежі придумати нічого живішого та зворушнішого.<...> Життя громадське – діло зложене і вимагає праці різностайної, в усіх напрямках: чим різностайніша буде ся праця, тим ліпше. Нехай одні роблять словники, другі збирають матеріал етнографічний, треті придивляються до економічного побуту селян та міщан, інші – іншим дечим займаються, а всі нехай рівночасно здобувають широку книжкову науку – і загальну, і спеціальну, бо тільки тоді їм стане ясний смисл і шлях їх власної роботи»* [Франко 1986: 302].

Сам А. Кримський почав роботу над словником за порадою свого вчителя та наставника П. Житецького, ще навчаючись у Москві. Навіть у Бейруті, де перебував з метою поглибленого пізнання арабського світу, він не полишав роботу над словником давньої української мови. Такий словник, на думку А. Кримського, засвідчив би її синонімічне багатство та сприяв би розвиткові «нашої мови»: *«Задля виразу якого-небудь поняття, нам було б згуртовано вкупі багацько синонімів, видно було б різні відтінки, всі ми призвичаювались би до локалізмів або взагалі таких слів, які не кожному звісні, локалізми були б, дякуючи словареві, закріплені, фіксовані та й зробило б велику службу нашій мові. Як гарно розвивалася б вона, будь у нас такий словник!»* (Кримський III: 20). У листі до Б. Грінченка вчений зауважував: *«Я часто марю про те, яке велике було б щастя, коли б той словар був уже готовий! Тоді не було б ніякісіньких змагань про нашу мову, бо кожне сучасне українське слово мало б у словарі коло себе всю свою історію»* [Епістолярна спадщина... 2005: 298].

Важливим результатом полеміки було те, що під впливом ґрунтовних наукових розвідок А. Кримського, І. Франка, Б. Грінченка було сформовано думку про необхідність створення єдиної літературної мови. Як наголошував Ю. Шевельов, «дискусія кінчилася одностайною згодою, що повинна існувати єдина загальноукраїнська літературна мова і що в основі її мають бути центральноукраїнські (Київщина-Полтавщина)

діалекти, на які спирається мова найвпливовіших письменників-клясиків: Т. Шевченка, Марка Вовчка та ін. Під час дискусії (як, зрештою, ніколи після неї) ніхто не обстоював думки про літературну мову на галицьких підвалинах чи про дві рівнобіжні літературні мови, щось на зразок сербської та хорватської серед південних слов'ян» [Шевельов 1987: 27–28]. Ще одним позитивним наслідком цих дискусій «було вироблення прогресивних положень щодо розвитку української літературної мови і, зокрема, щодо вживання в ній слів іншомовного походження. <...> Справа не в тому, власне слово чи чуже, а в тому, наскільки воно необхідне носіям мови» [Муромцева 1985: 75–76].

Отже, аналіз епістолярних текстів А. Кримського та Б. Грінченка дає можливість простежити тривалу культуромовну діяльність учених. Саме вона сприяла появі граматик та цінних лексикографічних праць, у яких зібрано величезний лексичний і фразеологічний матеріал української класичної художньої літератури та фольклорно-етнографічних джерел: чотиритомного «Словаря української мови» (1907–1909), зредагованого Б. Грінченком, та чотиритомного «Російсько-українського словника» Всеукраїнської академії наук, підготовку якого очолив А. Кримський (1924–1933). Плідна наукова практика і літературна творчість учених – невіддільний складник процесу розвитку й уніфікації літературних норм української мови.

Василюк О. Д. Агатагел Кримський як учень та вчитель (за даними епістолярію). *Східний світ*. 2014. № 4. С. 65–70.

Епістолярна спадщина Агатагела Кримського (1890–1941): у 2 т. / НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Кримського. Київ : Ін-т сходознавства ім. А. Кримського НАН України, 2005. Т. 1: 1890–1917 / відп. ред. вип. О. Д. Василюк. 2005.

Кримський А. Ю. Твори в п'яти томах / редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.. Київ : Наукова думка, 1972–1974. Т. 3: Мовознавство, фольклористика / ред. О. І. Дей, М. А. Жовтобрюх; упоряд. та прим.: Н. О. Ішина, Н. М. Сологуб. 1973.

Кримський А. Ю. Твори в п'яти томах / редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін.. Київ : Наукова думка, 1972–1974. Т. 5, кн. 1 : Листи (1890–1917) / ред. С. Д. Зубков ; упоряд. та прим.: І. О. Лучник та ін. 1973.

Муромцева О. Г. Розвиток лексики української літературної мови у другій половині XIX – на початку XX ст. Харків : Вища школа, 1985.

Онацький Є. Кримський Агатагел. *Українська мала енциклопедія*: у 8 т., 16 кн. Буенос-Айрес : Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині, 1960. Кн. 6. Літери Ком-Ле.

Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ : АртЕк, 2001.

Тимошенко П.Д. Питання розвитку української літературної мови у працях А.Ю. Кримського. *А. Ю. Кримський – україніст і орієнталіст: (матеріали ювіл. сесії до 100-річчя з дня народж.)* / ред. І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1974.

Франко І.Я. Зібрання творів: У 50 т. Київ : Наукова думка, 1976–1986. Т. 49: Листи 1886–1894 / ред. Ф. П. Погребенник; упоряд. та коментарі Н. О. Вишневської та ін. Київ : Наукова думка, 1986.

Чапленко В. Історія нової української літературної мови. Нью-Йорк, 1970.

Шахматов О. Нариси з історії української мови та хрестоматія з пам'яток письменської старо-українщини XI–XVIII в. в. / Ол. Шахматов, Аг. Кримський. Київ : Вид. т-во «Друкар», 1922.

Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): стан і статус. Нью-Йорк : Сучасність, 1987.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

РУС – Російсько-український словник: у 4-х т. Т. 2. 3–Н. Вип. 1. 3–К / ред.: В. Ганцов, Г. Голоскевич, М. Грінченкова, М. Калинович, А. Ніковський, В. Ярошенко. Гол. ред. акад. А. Кримський. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.

СУМ – Словник української мови : в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 9 : С / ред. І. С. Назарова та ін., 1978.

СУМ 2017 – Словник української мови: у 3-х т. Т. 3. К–Н. / ред. : акад. С. Єфремов, А. Ніковський. Упорядкував : Б. Грінченко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017.

REFERENCES

Vasyliuk, O. D. (2014). Ahatanhel Krymskiy as a student and teacher (according to the epistolary). *Eastern world*, 4, 65–70 (in Ukr.).

Epistolary heritage of Ahatanhel Krymskiy (1890–1941): in 2 vols. (2005). Vol. 1: 1890–1917. Kyiv : In-t skhodoznavstva im. A. Krymskoho NAN Ukrainy (in Ukr.).

Krymskiy, A. Yu. (1972–1974). Works in five vols. Vol. 3, 5, Kyiv: Naukova Dumka (in Ukr.)

Muromtseva, O.H. (1985). Development of the vocabulary of the Ukrainian literary language in the second half of the XIX – early XX centuries. Kharkiv : Vyshcha shkola (in Ukr.).

Onatskyi, Ye. (1960). Krymskyi Ahatanhel. *Ukrainian small encyclopedia*: in 8 vol, 16 books. Buenos Aires: Published by the Administration of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in Argentina, Book 6, Letters of Com-Le (in Ukr.).

Rusanivskyi, V.M. (2001). History of the Ukrainian literary language. Kyiv : ArtEk (in Ukr.).

Tymoshenko, P.D. (1974). Questions of development of the Ukrainian literary language in the works of A.Yu. Krymskyi. *A.Yu. Krymskyi – Ukrainianist and Orientalist: (materials of the jubilee session to the 100th anniversary of his birth)*. Kyiv : Naukova Dumka (in Ukr.).

Franko, I.Ya. (1986). Collection of works in fifty volumes. Vol. 49. Kyiv : Naukova Dumka (in Ukr.).

Chaplenko, V. (1970) History of the new Ukrainian literary language. New York (in Ukr.).

Shakhmatov, O. (1922) Essays on the history of the Ukrainian language and a textbook of monuments of written Old Ukrainian XI–XVIII centuries. Kyiv : Vyd. t-vo “Drukar” (in Ukr.).

Shevelov, Yu. (1987). Ukrainian language in the first half of the twentieth century (1900–1941): state and status. New York : Suchasnist (in Ukr.).

LEGEND

РУС – Russian-Ukrainian dictionary: in 4 vols (1924–1933). Vol. 2. Z–N, Issue 1. Z–K. Kyiv (in Rus., Ukr.).

СУМ – Dictionary of the Ukrainian language : in 11 vols. (1970–1980). Vol. 9: S. Kyiv : Naukova Dumka (in Ukr.).

СУМ 2017 – Dictionary of the Ukrainian language : in 3 vols. (2017). Ed. : acad. S. Efremov, A. Nikovskiy. Edited by : B. Grinchenko. Vol. 3. K–N. Kyiv : Vydavnychy dim Dmytra Buraho (in Rus., Ukr.).

Статтю отримано 12.11.2021

Olha Cheremaska

QUESTIONS OF LITERARY NORM IN THE EPISTOLARY OF AHATANHEL KRYMSKYI AND BORIS GRINCHENKO

This article is devoted to the analysis of the evolution of the linguistic views of A. Krymskyi in the process of his scientific communication with B. Grinchenko, P. Zhytetskyi and I. Franko (late XIX – early XX centuries). Different contradictory moments

in the scientific researches of linguists from the different regions of Ukraine during the period of formation of the Ukrainian literary language were revealed. Various issues of linguistic discussions during the late XIX – early XX centuries, in which prominent linguists from Galicia and Upper Dnieper Ukraine participated, are characterized.

In this context, the most interesting in terms of coverage of various linguistic problems was the correspondence of A. Krymskyi with B. Grinchenko, which lasted for seventeen years (1891–1908). The attitude of scholars to the formation of the criteria of literary word usage and principles of language formation is clarified. It was found out that the main criteria for correct word usage for linguists of Upper Dnieper Ukraine was the presence of a word in the vernacular language and in literary texts, which is confirmed by the materials of the first academic Russian-Ukrainian dictionary edited by A. Krymskyi (1924–1933) and the Dictionary of Ukrainian language compiled by B. Grinchenko (1907–1909). The scientific value of different linguistic ideas expressed by these scholars in their epistolary, especially on the usage of individual words and grammatical forms, as well as the ways of development of Ukrainian literary language, was noted. Their views on formation of the single version of literary language based on the language use of Upper Dnieper Ukraine are outlined. The desire of these linguists to promote the unification of the norms of the Ukrainian language through the creation of grammatical and lexicographical works is characterized.

Based on the analysis of epistolary texts by A. Krymskyi and B. Grinchenko, it is stated out that their ideas contributed to the emergence of valuable grammatical and lexicographical works that contain huge lexical and phraseological material from the Ukrainian classical literature and folklore sources. The fruitful scientific and literary work of these scholars became an integral component of the process of development and unification of literary norms of Ukrainian language.

Key words: Ahatanhel Krymskyi, Borys Grinchenko, epistolary, literary norm, dictionary, Ukrainian literary language.